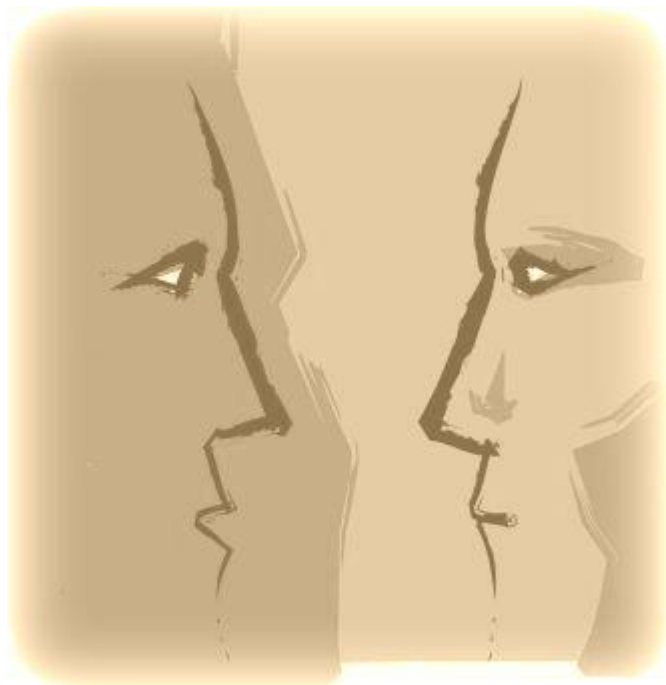

De moraal in het verhaal...

Onderzoeksrapport over de rol van het morele referentiekader van
supervisoren van de Christelijke Hogeschool Ede

Verbreidingsminor

Lectoraat Jeugd en Gezin

Student: Lianne Noordam

Docent: Gert Vierwind

SPH4

Inleiding

Beste lezer,

Voor u ligt de uitkomst van een onderzoek onder een zestal supervisors van de Christelijke Hogeschool Ede.

De centrale vraag waar dit onderzoek op gebaseerd is, is deze:

In hoeverre zijn de supervisors van de CHE zich bewust van hun eigen morele referentiekader en in welke mate laten zij deze, bewust of onbewust, een rol spelen binnen de supervisiepraktijk?

Het doel van dit onderzoek is het in kaart brengen van de visie van verschillende supervisors op de rol van hun morele referentiekader in de supervisiepraktijk.

Praktisch gezien begint moraal ergens in het middenrif. Al ons waarnemen gaat gepaard met interpreteren. Het is beperkt, subjectief. Als persoon kijk je namelijk naar gebeurtenissen om je heen door middel van je eigen cultuur, socialisatie en je moraal.

Het is daarom noodzakelijk je daarvan bewust te zijn, zodat je niet de feiten en de interpretatie van die feiten met elkaar verward. Dit gebeurt bij moreel gevoelige gebeurtenissen in een 'split second' gebeurt, op grond van (subjectieve) intuïtie.

Dat moraal ergens in het middenrif begint, onderschrijven de volgende uitspraken uit de interviews.

- "Ik ben het daar eigenlijk niet zo mee eens, dus dat is dan een soort signaal dat ik merk, iets lichamelijk, dat steigeren eigenlijk. Maar ik probeer dat dan meestal in de vragende vorm bij de supervisant bewustwording op gang te brengen maar ook wel te zeggen van ik denk dat dat niet kan en de beroepscode (S6, 6.20, 04.11.2010)."
- "Dan voel ik álles in mijzelf steigeren en dan moet ik ontzettend opletten hoe ik mijn vraag stel zonder niet al in mijn vraagstelling de veroordeling te laten horen (S5, 5.20, 25.10.2010)."

Als onderzoeker ben ik me ervan bewust dat ik ook de onderzoeksresultaten waarneem vanuit mijn eigen kaders en overtuigingen.

Ik ben daarom zo dicht mogelijk bij de uitspraken van de supervisors gebleven en heb zo geprobeerd conclusies te trekken uit wat er gezegd werd door de supervisors.

De onderzoeksresultaten heb ik onder verdeeld in vijf kernlabels. De kernlabels zijn tevens de hoofdstukken geworden van dit onderzoeksrapport.

In de hoofdstukken hoop ik steeds meer duidelijkheid te geven over de centrale vraag van dit onderzoek. In het laatste hoofdstuk vindt u een samenvattend antwoord op de hoofdvraag.

Voor verdere informatie over dit onderzoek en de methodologie, verwijs ik u naar het verantwoordingsdocument dat ik heb samengesteld.

Lianne Noordam

Opleiding

CHE interne opleiding verzorgd door de Hogeschool Arnhem Nijmegen

Drie van de zes geïnterviewden hebben de opleiding tot supervisor gevolgd via een intern aanbod van de CHE die verzorgd werd door de Hogeschool Arnhem Nijmegen.

Één geïnterviewde heeft een apart traject gevolgd waaronder de interne opleiding bij de CHE.

Als ik kijk naar de uitspraken over deze opleiding kan ik de volgende conclusies trekken, gebaseerd op uitspraken uit de interviews.

Inhoud opleiding

Het supervisieboek van Siegers werd gebruikt in de opleiding.

- “De docent had een aantal artikelen bij zich uit een tijdschrift voor supervisie ehm dat grote boek van Siegers over supervisie dat was toen in herdruk. Het was dus lessen oefenen en trainen. En parallel daaraan kreeg je supervisie over je eigen supervisie (S1, 1.1, 24.09.2010).”

Er werd nadruk gelegd op het methodische gedeelte van supervisie.

- “Nee het was eigenlijk heel methodisch. Hoe doe je het, beoordelen, hoe doe je dat? Kijken naar de verslagen, Kolb, allemaal van dat soort dingen (S1, 1.5, 24.09.2010).”

Abstinentie werd zeer gepromoot.

- “Ja in het begin wel, ja wel gemist hoor maar ehm wij werden min of meer gedwongen om autonoom te leren terwijl ik daar niet zo’n voorstander van ben,was..maar daardoor ben ik zelf wel met deze thematiek bezig geweest (S4, 4.3, 29.09.2010).”

De student stond centraal.

- “Wat ik mee heb gekregen is de visie van de supervisant of de cliënt bepaalt in grote lijnen hoe je stuurt (S2, 2.8, 27.09.2010).”
- “Vanuit de opleiding werd verwacht dat we de student kritisch bevragen, respect hebben, bewustwording en kijken hoe dat in handelen tot uitdrukking komt en vragen of ze dat ook beoogd hebben en autonomie van de supervisant (S2, 2.11, 27.09.2010).”

Moraliteit in de opleiding

Als we kijken naar de aandacht voor moraliteit in deze opleiding, kan ik de volgende conclusies trekken.

Morele referentiekaders vormden geen expliciet onderdeel van de opleiding.

- “Nou..ik kan me niet herinneren dat morele referentiekaders een thema is geweest. Nou kan het zijn dat dat te lang geleden is en dat ik dat ben vergeten. Maar het staat mij niet bij (S1, 1.2, 24.09.2010).”
- “Nee dat is daar zeker niet aan de orde geweest (S1, 1.3, 24.09.2010).”
- “Nee, er werden geen concrete referentiekaders besproken of aangereikt (S2, 2.7, 27.09.2010).”

En als het over moraal en ethiek ging was dit niet heel duidelijk en systematisch.

- “Ja theorie er werd wel aangegeven van supervisie is een bepaalde methodiek. Daar kwam het niet zo aan de orde de methodiek vragen kwam aan de orde en daar kwam ook wel bij als het ter sprake was van morele dilemma’s, ik kan me niet zo 1,2,3 herinneren dat ik daar wat

voor was maar we hebben we van Hans Borst, die ken je misschien, die gaf wel een paar keer een inleiding van eh, hij gaf supervisie aan predikanten en vanuit de casus kwam een aantal dingen naar voren die hij zelf had meegemaakt aan de hand daarvan werd dan een en ander aangereikt (S3, 3.3, 28.09.2010).”

- “Er werd wel eens iets over aangegeven maar dat was vrij kort zo van dit is deugdethiek dit is plichtethiek. Niet heel systematisch vond ik (S3, 3.4, 28.09.2010).”
- “Nou niet veel. Nee ethiek kwam volgens mij niet in de lesstof aan de orde. Ehm leerstijlen heel veel zijn we bezig met leren, supervisie als methodiek zeg maar, als didactisch instrument. Dus het ging heel veel over leren voor zover ik met morele vraagstukken, maar het autonoom leren stond echt centraal dus een supervisor moet zelf leren dat moet je niet erin stoppen, je loopt mee met de supervisor, dat is ook wel een moreel thema natuurlijk. En er werd ook wel aandacht aan besteedt in discussies en gesprekken maar we hebben nooit zo over ethiek gehad (S4, 4.2, 29.09.2010).”

Persoonlijk Ontwikkelplan

Er werd door middel van een POP stilgestaan bij de bewustwording van eigen normen en waarden.

- “Bewustwording van je eigen moraal werd onder andere in de POP gedaan van hoe het daarin kwam, met name brachten wij het in, je hebt ook leersupervisie dat heb je misschien al gehoord als jij supervisor in opleiding bent dan geef je supervisie aan studenten en dan heb je zelf een leersupervisor, en daar heb ik zelf wel een aantal dingen ingebracht die ik moeilijk vond en dat had wel met moraal soms te maken. En daar werd dus expliciet met elkaar besproken van hoe pak je dat aan wat ga je doen wat wil je zelf daarbij en waar loop je tegenaan (S3, 3.5, 28.09.2010).”
- “Voor mijn eigen moraal werd wel ruimte voor gelaten. Dus ik heb me nooit bedreigd gevoelt ofzo, helemaal niet zelf maar wel een beetje ja ...dus daar werd wel ruimte voor gelaten ja, ja (S4, 4.6, 29.09.2010).”

Hogeschool Windesheim

Twee van de zes geïnterviewden hebben hun opleiding gevolgd bij de Hogeschool Windesheim in Zwolle. Als ik kijk naar de uitspraken over de inhoud van deze opleiding kan ik daaruit de volgende conclusies trekken:

Inhoud opleiding

De opleiding besteedde vooral aandacht aan de methodische kant van supervisie. De gespreksvaardigheden, de fasering van het supervisieproces.

- “Hoe stel je open vragen hoe confronteer je eigenlijk meer de gespreksvaardigheden de methodiek van supervisie zeg maar..ja de fasering bijvoorbeeld van het supervisieproces, wat vraag je wel in de eerste fase, wat doe je niet bij de afsluiting (S6, 6.7, 04.11.2010).”

Het was belangrijk dat de student centraal stond en diens handelen. De student moest zich bewust worden van zijn of haar handelen.

- “Ja dat was wel een houding van je moet zoveel mogelijk vragen en de ander zelf bewust laten worden (S6,6.5, 04.11.2010).”
- “Nee dat kan ik me niet zo herinneren nee, het is natuurlijk wel 20 jaar geleden...we waren veel meer bezig met de methodiek en met reflecteren en met oefenen en dit soort vragen speelden nauwelijks een rol (S6, 6.4, 04.11.2010).”

Er werden lessen verzorgd door Louis van Castle, hij was leersupervisor van een geïnterviewde.

- “Ja ik heb dat in ieder geval ook bij een leersupervisor gehad, Louis van Castle, die was daar heel sterk in van jezelf mag je eigenlijk niet mag laten zien (S6, 6.56, 04.11.2010).”

Abstinentie was een onderdeel van de opleiding.

- “Nee ik denk mijn leersupervisor die had als metafoor voor zijn eigen optreden ‘stoker’. Dus die had er erg veel lol in en zag er ook veel nut in als je flink de verschillen aanscherpte dus behoorlijk er bovenop en teruggeven van: belachelijk wat je zegt, daar kan ik niks mee. In plaats van het meer terughoudend oke waarom vind je dat..leg eens uit..enzovoorts.. (S5, 5.16, 25.10.2010).”
- “Abstinentie is natuurlijk wel voorgekomen het is een deel van de opleiding, maar is niet voorgekomen in mijn training (S5, 5.17, 25.10.2010).”

Moraliteit in de opleiding

Als we kijken naar de aandacht voor moraal in de opleiding bij Hogeschool Windesheim dan trek ik op basis van de interviews de volgende conclusies.

Er werd geen specifieke aandacht besteedt aan referentiekaders en de ethiek van supervisie.

- “ Eigenlijk niets, nee er werd geen specifieke aandacht besteedt aan referentiekaders (S6, 6.2, 04.11.2010).”
- “Maar ik kan me niet herinneren dat het nou zo erg over ethische dingen ging (S6, 6.8, 04.11.2010).”
- “Nee het geen item, meer hoe laat je iemand tot inzicht komen op psychologisch vlak en handelingsvlak dan op het ethische vlak (S6, 6.6, 04.11.2010).”

Dit is echter gebaseerd op één van de interviews, voor een andere geïnterviewde was het te lang geleden om het zich goed te kunnen herinneren en er dus een betrouwbare uitspraak over te doen.

Net als Smeets (2007) concludeer ik uit deze onderzoeksgegevens dat de basisopleidingen, van zowel de Hogeschool Arnhem Nijmegen en Hogeschool Windesheim, weinig aandacht besteden aan de rol van ethiek binnen de supervisie.

Bewustheid eigen morele referentiekader

Ik heb zes supervisoren gevraagd naar het bewustzijn van het eigen morele referentiekader. Zoals u in de conclusie over de opleiding heeft kunnen lezen, werd er in de opleidingen weinig tot geen aandacht besteedt aan de bewustwording van het eigen moraal. Toch is het belangrijk dat een supervisor zich bewust is van zijn eigen morele referentiekader, omdat hij op deze manier zijn morele referentiekader en positie kan onderscheiden van die van de supervisant.

Termen

Allereerst wil ik inzichtelijk maken welke termen de geïnterviewden gebruiken als ze het over hun morele referentiekader hebben. De termen verschillen namelijk nogal van elkaar, van een beroepsprofiel tot Gods Woord.

- “Dus het beroepsprofiel is voor mij een belangrijk aandachtspunt om zeg maar supervisie te geven en daar ook op te sturen. Dus in die zin vind ik dat een moreel kader (S2, 2.4, 27.09.2010).”
- “Ik vind ook de christelijke identiteit erg belangrijk gewoon vanuit onze hogeschool vind ik dan: welke visie heb je op de mensheid. Dus dat komt bij mij ook altijd aan de orde in relatie op je visie op wie je zelf bent. Maar dus ook je mensheid en je zelfbeeld dat probeer ik altijd wel zodanig te bewerken dat studenten zich daarvan heel bewust worden (S2, 2.5, 27.09.2010).”
- “Ik vind zelf de Bijbel een belangrijk uitgangspunt voor morele kaders. Dus in mijn denken speelt dat altijd een rol mee en dat bewerk dat vraag ik ook (S2, 2.9, 27.09.2010).”
- “Mijn morele denkkader speelt denk wel een rol natuurlijk ik denk van moraliteit moet niet alleen op christen zijn (S3, 3.14, 28.09.2010).”
- “Hoe ik denk over moraal dus was goed en wat kwaad is dat heeft natuurlijk ook te maken met hoe je zelf bent en ik denk dat dat ook meespeelt in het supervisie gebeuren wat jij goed en kwaad vind dat dat toch meespeelt (S3, 3.15, 28.09.2010).”
- “Ja want ik denk dat ik in mijn werk dus ook in mijn supervisie soms ook me bewust ben dat ik voor Gods aangezicht handel, werk, leef. En dat spreken en bidden niet altijd twee verschillende dingen zijn (S4, 4.17, 29.09.2010).”
- “Nou mijn geloofskaders heb ik denk ik net gezegd maar mijn morele referentiekader in termen van wat ik goed vind en wat ik niet goed vind ik probeer niet moralistisch te zijn, dus dat is ook een onderdeel van mijn morele referentiekaders: niet willen moraliseren (S4, 4.20, 29.09.2010).”
- “Ik vind een moreel referentiekader vooral wat ik goed en fout vind en ik zal niet bij voorbaat zeggen wat ik goed en fout vind. Maar op het moment dat iets zich voordoet waarin ik ervaar dat een ander bezeerd of beschadigd wordt, dan zal ik wel uitspreken: ik vind dit niet goed wat hier gebeurt. Dus dan wacht ik af tot er iets gebeurt (S5, 5.10, 25.10.2010).”
- “Dus eigenlijk ook dat levenslang leren dat een mens eigenlijk pas tot zijn bestemming komt bij God (S6, 6.18, 04.11.2010).”
- “Ja die ik zeg maar bewust gebruik, Levinas bijvoorbeeld of andere filosofen of schrijvers Bijvoorbeeld een joodse schrijver van wie heel zijn familie zowat was uitgemoord die dan zegt oordeel niet voordat je in iemands positie verkeerd hebt, en dan heeft dat mij heel erg

geraakt en dan zijn er soms situaties in de supervisie en dan komt dat bovenborrelen bij mezelf en dan geef ik dat aan de ander en of die ander dat ontvangt daarin is hij vrij. Ja of stukjes film, stukjes uit de krant een soort doorgeefluik eigenlijk (S6, 6.48, 04.11.2010).”

Bewustheid eigen kaders

Verder wil ik uit de volgende uitspraken van de geïnterviewden een conclusie trekken over de bewustheid van hun eigen morele referentiekaders tijdens de supervisie.

Een meerderheid van de geïnterviewde supervisors geeft aan zich bewust te zijn van het eigen morele referentiekader. Ze noemen echter niet expliciet hun waarden en normen.

- “Ja misschien ben ik een grotere moralist dan ik dacht! (S2, 2.33, 27.09.2010).”
- “Hoe ik denk over moraal dus was goed en wat kwaad is dat heeft natuurlijk ook te maken met hoe je zelf bent en ik denk dat dat ook meespeelt in het supervisie gebeuren wat jij goed en kwaad vind dat dat toch meespeelt (S3, 3.15, 28.09.2010).”
- “Ja want ik denk dat ik in mijn werk dus ook in mijn supervisie soms ook me bewust ben dat ik voor Gods aangezicht handel, werk, leef. En dat spreken en bidden niet altijd twee verschillende dingen zijn (S4, 4.17, 29.09.2010).”
- “Nou mijn geloofskaders heb ik denk ik net gezegd maar mijn morele referentiekader in termen van wat ik goed vind en wat ik niet goed vind ik probeer niet moralistisch te zijn, dus dat is ook een onderdeel van mijn morele referentiekaders: niet willen moraliseren..(S4, 4.20, 29.09.2010).”
- “Ik dat dat niet kan. Nee. Ik denk dat je altijd vanuit een bepaalde moraal handelt en denkt en dat het pas gevaarlijk wordt als je die moraal voor jezelf houdt en a hem niet zelf bewust bent en b hem niet uitspreekt. Dus a moet je hem kennen van jezelf en b moet je hem ook uitspreken naar de ander dat je daaruit handelt en spreekt en ook oordeelt als dat aan de orde is (S5, 5.8, 25.10.2010).”
- “Ja ik ben het me heel erg bewust maar ik heb een soort drive..ik voel bijvoorbeeld een morele plicht om te waarschuwen tegen dit gevaarlijke fenomeen (S5, 5.22, 25.10.2010).”
- “Mijn normen en waarden heb ik natuurlijk niet voor niets en die bespreek ik ook wel omdat ik denk dat ze goed zijn daar sta ik ook achter en dan is het natuurlijk aan de ander om iets daarmee te doen of niet, maar ik ben soms ook wel een beetje arrogant dat ik denk van nou die normen en waarden van mij zijn nog niet zo slecht en dat die over het algemeen ook wel goed zijn voor de meeste mensen (S6, 6.14, 04.11.2010).”

Één supervisor geeft aan dat hij zich niet zo bewust is van zijn eigen morele referentiekader. Hij weet dit niet goed expliciet te maken.

- “Ja..dat vind ik een hele moeilijke vraag..want ik denk dat ik me daar over het algemeen niet zo bewust van ben. Ik heb natuurlijk een moreel kader..**ja**.. en ehm als dat gethematiseerd wordt kun je daar heel expliciet over worden maar als dat niet gebeurt dan is dat volgens mij heel impliciet aanwezig en kan je niet zo zeggen daar handel ik vanuit als supervisor (S1, 1.16, 24.09.2010).”
- “Ehm, dan moet ik heel hard denken. Ehm nee ik hem niet zo gauw een voorbeeld waarbij ik dat heb meegemaakt. Het is er ongetwijfeld wel een keer geweest hoor. Maar het geeft denk ik wel aan dat ik niet echt hele bewuste expliciete dingen heb over mijn morele kader. Dat is over het algemeen niet echt een thema dat heel makkelijk op de voorgrond komt (S1, 1.18, 24.09.2010).”

Dat het belangrijk is om je als supervisor bewust te zijn van je eigen morele referentiekaders wordt door de meeste supervisors beaamt. In de praktijk luistert dit echter nauw.

Wat opvalt is dat de supervisors hun morele kaders duidelijk maken aan de hand van een casus.

- “Jawel, ik had vorig jaar een supervisant die zelf een cliënt had die zwanger raakte de relatie met de verwekker werd gestopt, beëindigd, en toen zat ze met het verhaal van ik ben zwanger van hem wil ik dit wel enzovoort. Wil ik al dan niet kiezen voor abortus, daar werd voor gekozen en vervolgens is de supervisant meegegaan naar een ritueel om afscheid te nemen van de foetus. Ballonnetjes enzovoort. Nou toen had ik erg veel moeite om abtinent te blijven. Dat vond ik heel erg lastig ik heb wel gevraagd wat doe je daarmee? De student was overigens geen christen, die had ik via transfer zeg maar. Maar dat vind ik wel hele spannende momenten, dan denk ik wel van ohh.. (S2, 2.23, 27.09.2010).”
- “Ja! Want hier overschrijden ze naar mijn mening morele kaders die van mij zijn, maar wie ben ik om daar iets van te vinden, maar dan stel ik wel vragen van hoe ver ga je mee in de keuzes van je cliënt? En hoever gaat jouw morele kader, onthoudt je die van cliënt waardoor ze misschien een ander besluit had kunnen nemen? Heb je alles wel aangereikt. Nou dat vind ik stevige dilemma’s (S2, 2.24, 27.09.2010).”
- “Ja, misschien is het handig als ik een voorbeeld noem, waar ik direct aan moet denken is een student waarmee ik in de clinch kwam..waar denk ik ook een moreel referentiekader van mijzelf heel erg speelde.. (S5, 5.5, 25.10.2010).”
- “Nou dat is dan mijn visie op een volwassenheid en daar ben ik dan ook open in van moet je luisteren natuurlijk is het moeilijk als je een foute beslissing hebt genomen maar als je volwassen bent (psychologisch) dan is een van de kernmerken daarvan dat je verantwoordelijkheid neemt voor de consequenties van je beslissingen. Dus dat is dan een voorbeeld van zo’n moreel item zeg maar, wat vind ik volwassen? (S6, 6.16, 04.11.2010).”

Andere kaders aanreiken

De eigen morele positie is een maar zeker niet het enige morele referentiekader van een vaardige supervisor.

De supervisors reiken wel andere kaders aan omdat ze vinden dat dit lerend en verrijkend kan zijn voor de supervisanten. Maar ze bekennen ook dat ze meestal doorgeven aan de supervisant wat zij zelf interessant en leerzaam vinden en wat hen heeft aangesproken

Sommige geïnterviewden reiken de supervisant ook weleens andere kaders aan dan hun eigen referentiekader. De motieven die ze hiervoor hebben is als het lerend is voor de student. Iets wat ze de student ter overdenking mee willen geven.

- “Maar het is niet letterlijk mijn eigen overtuiging altijd, iets wat ik er gewoon naast zou willen leggen..om te verbreden, meer kanten van een zaak te zien, meer benaderingswijzen invalshoeken, visies uitleggen (S5, 5.36, 25.10.2010).”
- “Ja! Soort universele wijsheden zeg maar. Dat vind ik hele mooie dingen ook het overdragen van culturele waarden zeg maar (S6, 6.47, 04.11.2010).”
- “Ja die ik zeg maar bewust gebruik, Levinas bijvoorbeeld of andere filosofen of schrijvers Bijvoorbeeld een joodse schrijver van wie heel zijn familie zowat was uitgemoord die dan zegt oordeel niet voordat je in iemands positie verkeerd hebt, en dan heeft dat mij heel erg geraakt en dan zijn er soms situaties in de supervisie en dan komt dat bovenborrelen bij mezelf en dan geef ik dat aan de ander en of die ander dat ontvangt daarin is hij vrij. Ja of stukjes film, stukjes uit de krant een soort doorgeefluik eigenlijk (S6, 6.48, 04.11.2010).”

Toch zie ik dat de motieven van de supervisors gekleurd zijn door hun eigen morele referentiekader. Ze geven meestal door wat henzelf op een of andere manier heeft aangesproken. Twee supervisors verwoordden dit als volgt:

- “Maar ik denk als ik eerlijk ben wel dat het wel vaak de dingen zijn waarvan ik denk dat is zinnig en heilzaam en leerzaam. Maar de student mag het ook naast zich neerleggen en dat gebeurt soms ook gewoon. Van nou daar zie jij wat in maar ik niet. Ja dan is dat zo.” (S5, 5.37, 25.10.2010)
- “Omdat ik vind dat er zoveel te leren valt van dit soort mensen die hebben vaak zulke prachtige dingen gezegd.” (S6, 6.46, 04.11.2010)

Spanning

De supervisors geven aan dat ze soms toch teveel vanuit hun eigen kader naar een werkinbreng kijken en dit ook leidend laten zijn in de supervisie, meestal gebeurt dit onbewust en schrikken ze er zelf van.

Dat er een spanning bestaat over het eigen morele referentiekader in de supervisie tussen enerzijds het morele referentiekader als gevaarlijke ballast en anderzijds een bewuste professionele hantering van de eigen morele uitgangspunten, bewijzen de volgende uitspraken.

- “Nou ik probeer om mijn referentiekader niet de hoofdrol te laten spelen maar ik vind dat soms wel heel lastig (S5, 5.19, 25.10.2010).”
- “Ja, misschien is het handig als ik een voorbeeld noem, waar ik direct aan moet denken is een student waarmee ik in de clinch kwam..waar denk ik ook een moreel referentiekader van mijzelf heel erg speelde.. (S5, 5.5, 25.10.2010).”
- “Dus als ik het mezelf hoor zeggen dan corrigeer ik mezelf en zeg ik sorry ik liet een beetje teveel met mezelf op de loop met mijn eigen emotie hierin, dat wil ik nu parkeren dat is geen thema ik ga weer terug naar jou en de situatie en hoe dat voor jou is (S5, 5.23, 25.10.2010).”
- “Ongetwijfeld zal ik ook vragen stellen en de keus van vragen die.. uit je zelf komen waar ik me niet zo bewust van ben dat heeft ook met mij als persoon te maken en het is niet zo dat ik alle standaardvragen in mijn lijstje heb staan volgens de abstinentie van Siegers. Die heb ik wel een aantal in mijn hoofd zitten maar ik kies ervoor om die vragen te stellen of ik laat toe..op sommige vragen ga ik verder dat heeft met mij als persoon te maken (S3, 3.31, 28.09.2010).”
- “Dan voel ik álles in mijzelf steigeren en dan moet ik ontzettend opletten hoe ik mijn vraag stel zonder niet al in mijn vraagstelling de veroordeling te laten horen (S5, 5.20, 25.10.2010).”
- “En ja dan betrap ik mij soms wel erop dat ik te ver ga dat ik te weinig open sta voor de beleving van die student en dat moet ik vind ik wel doen en niet mijn eigen morele kader erop plakken (S5, 5.21, 25.10.2010).”
- “Nee dat ik toch nog soms op de loop ga met wat mij dan ontzettend prikkelt (S5, 5.27, 25.10.2010).”
- “Ik ben me er wel van bewust, soms ben ik me er iets te laat van bewust, dan ben ik al aan het reageren voordat ik echt bedenken wil ik daar wel op deze manier op reageren? Ben ik nu te gekleurd? Te oordelend? Dan ben ik me er dus net te laat van bewust (S5, 5.40, 25.10.2010).”
- “Ik ben het daar eigenlijk niet zo mee eens, dus dat is dan een soort signaal dat ik merk, iets lichamenlijk, dat steigeren eigenlijk. Maar ik probeer dat dan meestal in de vragende vorm bij de supervisor bewustwording op gang te brengen maar ook wel te zeggen van ik denk dat dat niet kan en de beroepscode (S6, 6.20, 04.11.2010).”

- “Dan zeg ik ook weleens: o nu ben ik veel te snel met mijn eigen oordeel (S6, 6.22, 04.11.2010).”
- “En ik denk dat ik ook een beetje allergisch ben voor mensen die het niet onder woorden kunnen brengen. Ik wil heel vaak mensen helpen om dat te leren maar als mensen blijven zeggen ik wet het niet, maakt niet uit doet er niet toe, dan haak ik al heel gauw af dat ik denk van jij wil gewoon niet dieper laat ik mijn energie maar ergens anders in steken (S6, 6.44, 04.11.2010).”

Uitwerking van het morele referentiekader van de supervisor in supervisie

Hoe denken de supervisoren over hun eigen morele referentiekader in de supervisie? Vinden ze het belangrijk om daarin open te zijn, of kiezen ze voor neutraliteit? En wat denken ze van het begrip 'abstinentie'? In dit hoofdstuk vindt u hier antwoorden op.

Abstinentie

In de supervisie relatie zijn de volgende opvattingen gangbaar. "De supervisiemethode vraagt om een zekere abtinentie in de benadering van de supervisant. De supervisant staat centraal en de supervisor moet respect hebben voor de autonomie van de supervisant."

De supervisoren die ik heb geïnterviewd herkennen allemaal wel iets van de abtinentie vanuit hun opleiding. Dit element in de supervisiemethode wordt door een supervisor als een waardevolle techniek gezien om haar eigen morele kader op de achtergrond te houden.

- "Dat is niet mijn ding zeg maar ik ben daar te uitgesproken voor. Ik heb daar wel van geleerd in die zin dat ik probeer mijn eigen referentiekader achterwege te laten of achter de hand te houden zo moet ik het zeggen. En dan eerst die ander eens te bevragen en bewust te laten worden. Dus eigenlijk een beetje van ik wil graag horen hoe zit het bij jou in plaats van dat ik meteen kom met wat ik vind (S6, 6.57, 04.11.2010)."

Ze vinden echter geen van allen dat een abtinentie benadering de juiste manier van superviseren is. Een supervisor is een mens van vlees en bloed! Als supervisor moet je ontmoet kunnen worden.

- "Ja die abtinentie stel ik zeer op prijs, maar de supervisant heeft er wel recht op te weten waar je staat die moet een mens voor zich hebben (S2, 2.21, 27.09.2010)."
- "Volgens mij kun je ook niet neutraal zijn kijk wij worden opgeleid met een of ander supervisieboek van Siegers die is met name gaf tie aan je moet altijd neutraal zijn, maar volgens mij is dat een klein beetje achterhaald, want je mag ook geen oplossingsgerichte dingen zeggen. De supervisie is iets meer de andere kant opgegaan dat je wel iets meer mag laten zien als persoon (S3, 3.18, 28.09.2010)."
- "Als je helemaal abtinent bent, afwezig bent, voor mij zit er dan ook een beetje een onnatuurlijke afstand tussen supervisor en supervisant en ik vraag me af..het past niet bij mij als persoon, misschien dat het bij iemand anders wel past..dat dat misschien goed is maar ik zou mezelf in bochten moeten wringen om het te doen. En dat komt voor mijn gevoel veel te onnatuurlijk over (S3, 3.28, 28.09.2010)."
- "Ik vond het ook meesterlijk hoe hij dat deed dus ik heb er wel bewondering voor en ik gebruik de abtinentie dus ook wel eens omdat ik denk dat juist ook studenten bij ons ook volwassen moeten worden in hun eigen morele... verantwoordelijkheid voor hun leven moeten nemen. Dus ik gebruik het ook weleens, maar ik laat me wel ontmoeten en ik heb dat in zekere zin..dat is ook mijn kanttekening erbij: je moet ook ontmoet kunnen worden als supervisor (S4, 4.27, 29.09.2010)."
- "Ja ik denk toch de student meer abtinentier te benaderen mijn ideaal is..of het moet echt de spuigaten uitlopen of dat studenten er echt behoefte aan hebben van waar sta jij nou wat vind jij nou zelf..dan wil ik dat ook gewoon kunnen zeggen. Dan ga ik me niet verschuilen achter dat is niet van belang je zit hier voor jezelf (S5, 5.26, 25.10.2010)."

Neutraliteit; neutraal zijn of een neutrale houding?

De abtinentie vraagt om een zekere neutraliteit in de houding van de supervisor. Kan een supervisor echter ook moreel neutraal zijn?

Deze vraag heb ik voorgelegd aan de zes geïnterviewde supervisors. Ze maken dan onderscheid tussen een moreel neutraal zijn en een moreel neutrale houding. Ze beamen eigenlijk allemaal dat je niet moreel neutraal kunt zijn, maar dat je wel neutraal kunt opstellen.

Neutraal zijn

Drie supervisors waren erg stellig in hun uitspraak dat je moreel niet neutraal kunt zijn:

- “Nou kijk ik ben natuurlijk niet neutraal.. (S1, 1.11, 24.09.2010).”
- “Nee dat ben ik ook gewoon niet. Ik denk niet dat dat kan (S4, 4.9, 29.09.2010).”
- “Ja ik geloof niet dat ik het daar zo mee eens ben want moreel neutraal dat bestaat ten eerste al niet, dus altijd..ik noem het dan maar even wat breder je levensovertuiging, die speelt altijd door in jouw manier van handelen, van iemand tegemoet treden dus ik geloof niet zo in moreel neutraal en al helemaal niet dat ik dat dan in supervisie zou moeten doen (S6, 6.9, 04.11.2010).”

Neutrale houding

Over een neutrale houding zijn de meningen netjes verdeeld. Drie supervisors zijn van mening dat je als supervisor geen neutrale houding kunt hebben.

- “Ik geloof er niet in dat je je als supervisor zo neutraal kunt opstellen dat je hele eigen waarde en opvattingen buiten het gezicht zal blijven (S1, 1.15, 24.09.2010).”
- “Ik denk dat een supervisant ook wel ontdekt dat jij ook normen en waarden hebt ik denk dat het niet zo mag zijn dat jij je eigen normen en waarden constant loopt te verkondigen, dat is denk ik niet goed (S3, 3.16, 28.09.2010).”
- “Nou dat dient spreekt me er niet zo in aan..dus ik stel me niet altijd moreel neutraal op dus ik sta daar niet achter nee. Ik ehm probeer wel de morele..de verantwoordelijkheid voor de eigen moraliteit van de supervisant te respecteren en die te eerbiedigen. Maar dat wil niet zeggen dat ik als supervisor niet ook mijn eigen moraliteit benoem (S4, 4.8, 29.09.2010).”
- “Ik denk dat ik verbaal non-verbaal ook laat zien wat ik moreel van iets vind. En dat betreft soms de relatie met de supervisant zelf dus wat er tussen ons gebeurt of in de supervisiegroep of tussen supervisant, cliënt en stagepek. En dat verberg ik niet (S4, 4.10, 29.09.2010).”

Drie andere supervisors denken dat je je als supervisor wel moreel neutraal kunt opstellen tegenover de supervisant. Een supervisor stelt zijn mening bij en zegt toch dat hij zich ook moreel neutraal kan opstellen.

- “Nou kijk ik ben natuurlijk niet neutraal..maar ik stel mij neutraal op. En als ik merk dat er een thema is wat aan een moreel kader raakt of gewoon normen en waarden..dan kan ik dat wel ter sprake brengen in de zin van welke normen en waarden en overtuigingen zijn hier in het geding? En ben je je daar bewust van kan dat misschien ook anders.. Kijk daar kun je van alles bij verzinnen hoe je dat bespreekbaar maakt. Maar dan niet zo van: ik zal je eens vertellen hoe ik het zie. Maar nogmaals het kan wel als de supervisant het vraagt. Van hoe zie jij dat dan? Dan zou ik er denk ik wel op ingaan (S1, 1.11, 24.09.2010).”

Onder een moreel neutrale houding verstaan zij dan dat je niet sturend bent en je eigen morele referentiekader buiten schot houdt. Dan laat je het alleen aan de orde komen als de supervisant ernaar vraagt.

- “Het is volgens mij net als in de hulpverlening zelf. Je gaat als hulpverlener zelf niet aan de cliënt over jou waarden en normen praten. Tenzij een cliënt daarom vraagt van hoe zie jij dat? (S1, 1.9, 24.09.2010).”
- “Ik vind dat je je bewust moet zijn van je eigen morele kader en de invloed daarvan op je vragen, maar helemaal neutraal zijn ik vind dat je dat, of je moet...het zou kunnen, ligt eraan hoe je neutraal definieert. Dat je dus heel open niet stuurt daar kan ik me iets bij voorstellen maar zelf vind ik wel omdat we bij een christelijk instituut werken dat je wel die vragen mag stellen. Dus daarin stuur ik wel (S2, 2.12, 27.09.2010).”
- “Als jij een goede supervisor bent dan ben je met de student bezig en hoe de student zich ontwikkeld en dan hou je je eigen morele referentiekader daarbuiten (S5, 5.29, 25.10.2010).”
- “Dan laat je het in ieder geval alleen zien en aan de orde komen als het nodig is als die student dat wil of om jezelf uit te leggen maar dat hoeft niet ten nadele te zijn van de student (S5, 5.30, 25.10.2010).”
- “Ik probeer dat dan altijd wel te scheiden van oke dit is mijn eigen stukje dit is mijn eigen standpunt en de supervisor is er in ieder geval niet mee geholpen als ik dat heel snel al naar voren ben. Soms kan dat wel een vorm zijn van he: daar ben ik het nou helemaal niet mee eens laten we daar nu eens samen naar kijken want dat staat haaks op elkaar (S6, 6.21, 04.11.2010).”

Openheid

Een supervisor kan dus niet moreel neutraal zijn. Hij hoeft zich ook niet te ontdoen van zijn morele vooronderstellingen, dat is onmogelijk. Maar hij dient ze juist professioneel en productief aan de orde te brengen, waar dat aan de orde is. De supervisor wordt niet alleen gelaten in zijn morele wereld. De supervisor zal op grond van zijn eigen moraal zijn vragen stellen. Dit resulteert in een open maar gekleurde inbreng van de supervisor.

Opmerkelijk is de gedachte van een supervisor dat op het moment dat hij zijn eigen morele referentiekader bespreekbaar maakt, hij naar zijn mening niet meer bezig is met supervisie op dat moment.

- “Ja je kan dan vragen waarom wil je dat van mij weten? En ik denk dat ik die vraag ook wel zou stellen maar er wel in de tweede instantie op ingaan. Ja. Ik ben me dan wel bewust dat je niet meer met supervisie bezig bent op dat moment (S1, 1.13, 24.09.2010).”
- “Als ik aan het uitleggen ben van zus en zo kijk ik er tegenaan dan is dat eigenlijk geen supervisie meer maar dat is een gesprek wat ook eigenlijk bij de koffie gevoerd kan worden (S1, 1.14, 24.09.2010).”

Andere supervisoren geven aan dat ze hun eigen morele referentiekader en de daarbij behorende normen, waarden en visies bespreekbaar maken in de supervisie.

Twee van hen geven expliciet aan dat ze hun eigen christelijke identiteit benoemen.

- “Ik vind ook de christelijke identiteit erg belangrijk gewoon vanuit onze hogeschool vind ik dan: welke visie heb je op de mensheid. Dus dat komt bij mij ook altijd aan de orde in relatie op je visie op wie je zelf bent. Maar dus ook je mensheid en je zelfbeeld dat probeer ik altijd wel zodanig te bewerken dat studenten zich daarvan heel bewust worden (S2, 2.5, 27.09.2010).”
- “Ja dat benoem ik wel van dat ik zelf een christelijke achtergrond heb en dan vraag ik soms of hij zich voor kan stellen dat ik ergens verbaasd over ben (S3, 3.11, 28.09.2010).”

Drie van de geïnterviewden geven aan dat wat ze zeggen over hun eigen morele referentiekader, wel lerend moet zijn voor de supervisant.

- “Dat krijg ik ook in de feedback terug van studenten dat ze in ieder geval niet verrast worden door mijn vragen en mijn sturing ik geef altijd toelichting waarom ik de vragen stel. Dus daarmee ben ik vrij open en mogen zij ermee doen wat ze ermee willen maar mijn verantwoordelijkheid vind ik moet zijn om dingen aan te reiken en aan hun de keuze of ze het doen ja of nee. Ik manipuleer niet (S2, 2.14, 27.09.2010).”
- “Ik denk dat het een beetje een zeef moet zijn van is het voor een student lerend om daar wat over te vertellen of niet. Supervisie is natuurlijk leren om te leren. En dat je zelf daarin een bepaalde strategie in probeert te ontdekken. Als persoon kun je toch niet verhullen wat voor dingen je denkt daarin kun je net zo goed open zijn, mits het niet voorschrijvend is, normatief dat is wel van belang (S3, 3.17, 28.09.2010).”
- “Ik ga ook niet bij alles zeggen ik vind dat ervan daar moet je voor uitkijken, dat moet je zeker niet doen maar aan de andere kant mag je best als het lerend is voor de student een kant van jezelf laten zien. En daar speelt je moraal ook mee mee (S3, 3.20, 28.09.2010).”
- “Voor mij is het ook belangrijk wat is lerend, en soms is het lerend om iets van jezelf te laten zien, een identificatiefiguur (S3, 3.33, 28.09.2010).”
- “Ja maar ik vind wel een norm dat ik er moet zijn voor de supervisant en dat bedoel ik nu niet heel opofferend maar wel wat ik van mezelf laat zien moet passen in het leerproces van de supervisant. En ik vertel ook weleens iets over mezelf van he ik zit hier gewoon gezellig koffie te drinken ofzo he dat ook weleens en soms denk ik ook weleens dit is niet goed, daarmee neem ik teveel ruimte in, dus op die manier kijk ik er soms wel op terug van wat doe ik hier? (S4, 4.28, 29.09.2010).”

De volgende uitspraken zeggen allemaal iets over het bespreekbaar maken van het morele referentiekader en hoe daar door de supervisors over gedacht wordt.

- “Ja ik weet niet hoe ik dat precies wil benoemen..de relatie is het belangrijkste en daarin ook wel iets van jezelf zeggen (S3, 3.12, 28.09.2010).”
- “Ik beschrijf dat een beetje. Wat genuanceerd. Ik vind dat een supervisor altijd zo met morele dilemma’s om moet gaan dat je de ander veiligheid en vertrouwen geeft om erover te praten aan de andere kant vind ik dat een supervisor ook moet laten blijken dat hij in een aantal dingen er misschien anders in zit (S3, 3.7, 28.09.2010).”
- “Soms gebeurt dat eens dat de supervisant aan mij vraagt van wat zou jij dan doen? Maar soms kan ik dat terugbrengen naar wat heb jij nodig..allemaal dat soort spul..daar hou ik niet zo erg van maar dat kan ik wel doen en soms zeg ik dat mag je wel van mij weten (S4, 4.41, 29.09.2010).”
- “Ik zal niet zo gauw zeggen zo denk ik erover daar begin ik niet mee ik begin meestal met hoe kijk je daar tegenaan dus ik verken soms als ik het idee heb van ja nu moet ik open kaart spelen want die student voelt wel aan dat ik daar anders over denk dan maak ik het juist openbaar dan zeg ik: dit beleef ik nou juist heel anders en dan kan ik even ruimte nemen om te zeggen wat ik vind maar dan gaat het weer terug naar de supervisant (S4, 4.13, 29.09.2010).”
- “Dus soms expliciteer ik waar ik sta om juist ruimte te geven en soms benoem ik niet waar ik zelf sta en dan lukt dat blijkbaar om dat niet op tafel te krijgen en dan belemmert het me niet en soms als derde als een supervisant gewoon heel goed weet wat hij vind en ik dat helemaal niet vind, dan zou ik het misschien ook wel eens zeggen maar dat is dan mee omdat ik denk van nu beïnvloed ik bij uitstek niet want die is zo sterk daar kan ik wel wat tegen zeggen dan

is het gewoon een ontmoeting van he hoe kijk jij daar nou tegenaan. Ja dat is het denk ik wel (S4, 4.14, 29.09.2010).”

- “Ja dus ik spreek soms weleens mijn waardering, respect of bewondering uit voor hoe iemand gehandeld heeft en daar zit ook wel een moreel aspect in (S4, 4.22, 29.09.2010).”
- “En ik zeg ook weleens van dit vind ik niet goed.. misschien dat ik dat nog meer zeg als er schade berokkend wordt aan de onderlinge....ja ik denk dat ik dan weleens moreel gelabeld heb of gehandeld heb (S4, 4.23, 29.09.2010).”
- “Ik ben geneigd om heel duidelijk neer te zetten wat ik van iets vind, althans, niet moreel wat hoort, maar wat iets met mij doet. Dus wat die ander in supervisie met mij doet zeg maar (S5, 5.14, 25.10.2010).”
- “Dus ik begin niet te zeggen wat het met mij doet en als ik daarin iets terug vind wat het met mij doet dan ga ik dat niet nog eens er bovenop leggen maar als ik dat niet terughoor dan geef ik dat ook nog wel terug aan de student (S5, 5.15, 25.10.2010).”
- “Ik geef er wel zoveel woorden aan dat als ik het doe dat ik dan wel duidelijk maak van dat is mijn kader mijn morele kader en dat zou ik erg oneerlijk vinden als dat op een of andere manier erin sluipt zonder dat je dat hardop uitspreekt en daarop verantwoording neemt (S5, 5.41, 25.10.2010).”
- “Wat ik wel vind is daar transparant in zijn, dus zeggen als ik een uitspraak zou doen..ik zou dat eerder bevragen dan van hoe is dat dan voor jou ethisch hoe zit dat dan met je normen en waarden als je dit doet als je dit de cliënt aanraadt wat betekent dat dan? Op die manier zou ik het dan bevragen. En dan zou ik daarna pas zeggen wat ik ervan vind. En ja die dan naast datgene te zetten wat de ander ervan vind (S6, 6.10, 04.11.2010).”
- “Mijn normen en waarden heb ik natuurlijk niet voor niets en die bespreek ik ook wel omdat ik denk dat ze goed zijn daar sta ik ook achter en dan is het natuurlijk aan de ander om iets daarmee te doen of niet, maar ik ben soms ook wel een beetje arrogant dat ik denk van nou die normen en waarden van mij zijn nog niet zo slecht en dat die over het algemeen ook wel goed zijn voor de meeste mensen (S6, 6.14, 04.11.2010).”
- “Ik kom echt helemaal tot mijn recht zeg maar en dan merk ik ook dat er energie gaat stromen als ik het heb over psychologische drijfveren of motivaties van mensen zoals ik net zij wat gebeurt er dan als jij foute beslissingen maakt? Wat zit er dan onder? (S6, 6.24, 04.11.2010).”

Dunne grens

Dat er wel een dunne grens is tussen openheid en beïnvloeding, bewijzen de volgende uitspraken. Opvallend is dat vijf van de zes geïnterviewden weten dat ze beïnvloeden en dat ze daar ook niet bang voor zijn. Beïnvloeding wordt door hen niet als ‘iets wat niet zou mogen’, beschouwd. Het is voor supervisors van belang dat de supervisor de eigen gevoeligheden, valkuilen en ‘blinde vlekken’ gaat zien en leert hanteren. Hier merken we iets van de mogelijkheid tot een professionele uitglijder waarbij de supervisor ongemerkt inbreekt in het autonome zoekproces van de supervisant en daaraan zijn eigen richting geeft.

- “Ja. Ehm..ik weet in ieder geval dat ik beïnvloed en ik spreek dat ook uit ik verantwoord tijdens mijn supervisie heel vaak waarom ik dingen doe (S2, 2.13, 27.09.2010).”
- “Ik geloof zowiezo door mijn aanwezigheid dat ik invloed heb. Ik geloof niet in neutraliteit (S2, 2.16, 27.09.2010).”
- “Je moet je er bewust van zijn dat jij als persoon er ook aan meespeelt en dan kun je nog proberen zo objectief mogelijk te zijn maar dan ben je nog als persoon min of meer ben je altijd subjectief (S3, 3.19, 28.09.2010).”

- “Je moet niet bang zijn om invloed uit te oefenen want dat doe je! (S4, 4.37, 29.09.2010).”
- “Als je geen invloed wil uitoefenen dan moet je daar niet gaan zitten (S4, 4.39, 29.09.2010).”
- “Ja nu vind ik beïnvloeding helemaal geen vies woord hoor, ik ben blij dat ik beïnvloed ben door een aantal mensen die ik hoog heb in mijn leven en dat kunnen ouders zijn leraren, vrienden, schrijvers van boeken, ik wil mij graag laten beïnvloeden! Maar ik wil wel weten dat ze dat doen en dat ze er ook voor uitkomen wat hun invloed is. zodat ik het ook naast me neer kan leggen als zijnde: niet passend bij mij. Ja, dus niet opgedrongen krijgen, maar aangereikt krijgen (S5, 5.42, 25.10.2010).”
- “Ja maar daar ben ik ook helemaal niet bang voor, want ik denk dan alle communicatietheorieën zeggen je kunt niet niet communiceren, dus je beïnvloed altijd (S6, 6.11, 04.11.2010).”
- “Ik ben wel een beetje huiverig om bewust te beïnvloeden ...maar het onbewuste beïnvloeden ja dat doe ik misschien toch wel (S6, 6.12, 04.11.2010).”
- “Ja ik probeer de kracht daaruit te halen zonder mensen te manipuleren of te indoctrineren. Ik vind dat een grens (S6, 6.13, 04.11.2010).”

De plaats moraliteit in de supervisie

Welke ruimte geven de supervisoren voor moraliteit in de supervisie? En zijn ze echt gericht op een morele dimensie in een werkinbreng van een supervisant? En als ze zeggen dat ze dat doen, hoe regelmatig komt dat dan voor in de praktijk?

Als het om morele vragen gaat in supervisieproces, dan is het van belang dat de student zich bewust wordt van de eigen moraal in relatie tot de werkinbreng. Dit is een natuurlijk bestanddeel binnen supervisie. Een kritische vraag hierbij is: heeft de supervisor zelf een heldere kijk op wat ethiek binnen de supervisie vermag, waar en op wat voor wijze er (impliciete) morele vragen aan de orde zijn of gesteld kunnen worden en hoe deze op een goede wijze geëxploreerd en eventueel gethematiseerd kunnen worden?

Een geïnterviewde vindt supervisie in zichzelf een ethisch gebeuren:

- “Ja ik vind supervisie wel heel heilig ja, nou ja heilig..bijzonder.. ja het heeft ook wel eens iets van een biechthokje..het moet wel heel goed gebeuren..(S4, 4.46, 29.09.2010).”

Ruimte voor moraliteit

De volgende uitspraken zeggen iets over de ruimte voor moraliteit in de supervisie.

Hierin komt voornamelijk naar voren dat moraliteit in de supervisie aan de orde komt in de vorm van normen en waarden en achterliggende drijfveren van het handelen. De term ‘waar komt het handelen vandaan’ wordt regelmatig genoemd en daarmee wordt vaak verwezen naar achterliggende normen en waarden.

- “Ja dat is denk ik toch een kwestie van je focus en die ligt in de opleiding in het algemeen maar ook in de supervisie bij de vraag van hoe handel je nou als hulpverlener. Ja in de supervisie komt er ook altijd wel naar voren vanuit welke drijfveren komt je handelen voort. Dus dan ligt het wel voor de hand dat je het dan ook over je waarden en je normen hebt en je morele opvattingen (S1, 1.26, 24.09.2010).”
- “Het gaat natuurlijk over het handelen in de praktijk en niet het handelen seq. Ook alles wat daarachter ligt over het pakket wat een hulpverlener bij zich heeft aan opvattingen en ideeën en vaardigheden en problemen. Dan kom je eigenlijk de persoonlijke normen en waarden wel tegen (S1, 1.31, 24.09.2010).”
- “Als ze dat aanreiken dan waardeer ik dat zeer want dat is voor mij een teken dat er een open relatie is en open relatie is belangrijk om te kunnen leren dus dat beloon ik in eerste instantie. Van ja dat vind ik het belangrijkste en vervolgens stel ik ze daar vragen over om ze bewust te worden van hun morele kader in hun functioneren en dan ben ik soms kritisch maar ik zal niet zeggen dat is niet oké (S2, 2.22, 27.09.2010).”
- “Dus ik vraag regelmatig niet van dit speelt mee maar wat speelt er nu bij jou? Welke waarden komen in het geding welke waarde vind je belangrijk (S3, 3.23, 28.09.2010).”
- “Ja dat de student zich bewust wordt van waar komt het vandaan. Als hij rechtvaardigheid belangrijk vind, waar komt dat vandaan en dan zeggen sommigen dat heeft met mijn opvoeding te maken en weer anderen zeggen dat haal ik uit mijn levensbeschouwing (S3, 3.24, 28.09.2010).”
- “Nou daar doe ik wel veel mee voor mij is christen zijn niet alleen maar ethisch zijn dat is breder zeg maar, of ethiek is eigenlijk voor mij breder maar wat ik af en toe doe maar dan stem ik wel bewust af je vraagt natuurlijk weleens aan supervisanten van wat zou je willen en daar speelt natuurlijk op de achtergrond iets rondom ouders wat zouden mijn ouders willen wat zou de beroepsgroep willen in het geweten van de supervisant spelen andere stemmen ook mee bij het maken van keuzen en het is heel vanzelfsprekend, ook wel methodisch in de

opleiding dat je ook kijkt wat ouders vinden en ik kan ook wel uitdagend doen van en God? Wat denk je dat God wil? Of heb je het besproken met je ouders, praktijkbegeleider en heb je het ook weleens aan God voorgelegd? En daar zit denk ik ..of ik dat methodisch moet noemen..ik heb God wel als een levende Persoon..stel ik Hem soms present in supervisie (S4, 4.15, 29.09.2010).”

- “En ook de ethische kant wat zijn jouw normen daar dan eigenlijk in en welke waarden wordt je door gedreven en dat ook over te dragen aan mensen nou daar wordt ik helemaal.. eh. Blij van, ja (S6, 6.25, 04.11.2010).”

Eén supervisor geeft aan dat het in de supervisie niet voornamelijk over moraliteit moet gaan:

- “Ehm ik denk toch niet van het moet in supervisie daar vooral over gaan. Dat is niet zeg maar de hoofdmoot van supervisie. Maar de praktijk is nu misschien dat het wat ondergesneeuwd raakt (S1, 1.34, 24.09.2010).”

Een ander ziet ethiek daarentegen juist als iets wat verweven zit in de supervisie:

- “Verweven. Ja ik kan dat niet los zien. In de intervisie zou ik dat best eens daarover willen hebben. Ik denk dat wij het te weinig expliciet maken. Om daar eens over door te praten (S6, 6.49, 04.11.2010).”

Eén van de geïnterviewden geeft aan dat ze ruimte voor moraliteit geeft door zelf ook allerlei kaders aan te dragen. Daarin schept ze zelf ruimte voor moraliteit.

- “Ik ben natuurlijk ook gevormd door wat ik heb meegemaakt wat ik heb gehoord in mijn leven. Dat zijn wel inmiddels misschien mijn kaders maar die heb ik allemaal geleend die heb ik ook allemaal uit verschillende hoeken. Wat ik aan boeken lees breng ik regelmatig te berde. Ik volg nu zelf een studie, nou daar komen filosofen langs daar komen allerlei mensen langs. Wanneer ik denk dat dat wat zou kunnen toevoegen dan breng ik dat in, maar dat is natuurlijk wel mijn...waar ik geen kennis van heb kan ik ook niet doorgeven! (S5, 5.35, 25.10.2010).”

Eén supervisor verwoorde de ruimte voor moraliteit als volgt:

- “En de fasering zeg maar van de eerste periode van je stage dan is er nog niet veel ruimte voor morele vragen. Dan kun je het beter over dingen hebben als geven en nemen en ontvangen (S6, 6.28, 04.11.2010).”
- “Ehm aan het eind van het supervisie proces wel maar in het begin niet. Dan is de behoefte van de student ook veel meer van ik moet overleefd blijven en ik wil leren daarin en dan komt er een periode van oke ik heb mijn plekje gevonden, dan gaan ze veel dieper, en dan in die laatste fase van oke ze gaan vooruit kijken naar het vierde jaar en terugkijken op het derde jaar,. En dan komt er vaak ruimte voor : zou je het nog eens willen hebben over je normen je geloof hoe speelt dat een rol? Dus daar ben ik dan wel expliciet in dat bied ik ze ook aan maar niet altijd willen mensen dat (S6, 6.50, 04.11.2010).”

Hierin komt naar voren dat er volgens deze supervisor aan het einde van het supervisietraject meer ruimte is voor moraliteit dan aan het begin.

Gericht zijn op moraliteit

In het onderzoek is naar voren gekomen in welke wat de supervisoren echt gericht zijn op de ethiek binnen supervisie en op de morele laag in een supervisie vraag. Hierover zijn de meningen verdeeld. Twee van de supervisoren geven aan dat ze er niet echt op gericht zijn altijd. Het is voor hen niet iets wat per se altijd aan de orde moet komen.

- “Ja dat is niet een gerichtheid die ik a priori heb (S1, 1.32, 24.09.2010)”.
- “Ja wel altijd proberen te kijken wat zijn normen en waarden dat vind ik wel van belang. Ehh..altijd op gericht...niet altijd, maar het speelt wel mee, is wel van belang (S3, 3.26, 28.09.2010).”

De gerichtheid op moraliteit binnen supervisie wordt door twee supervisors ook beschreven als ‘er benieuwd naar zijn’. Vanuit zichzelf als persoon zijn ze benieuwd naar het morele referentiekader van een supervisor.

- “Ja ik ben ook wel heel benieuwd, ik probeer te verkennen wat het morele referentiekader van de supervisor is. Dus daarmee maak ik ook zijn of haar referentiekader bespreekbaar dus ik ben ook echt daar benieuwd naar (S4, 4.40, 29.09.2010).”
- “Nou dan ben ik wel benieuwd was hij of zij daarvan vind: wat is dan voor jou volwassenheid. Hoe zie je dat dan? Kun je je zelf vergeven als je een fout hebt gemaakt, denk je dat een ander jou kan vergeven? Dan ligt daar de visie aan ten grondslag is dat wij niet zijn maar dat we worden dus dat een mens nooit een statisch iemand is maar door allerlei ontmoetingen steeds stukjes van jezelf laat zien waarvan je soms zelfs zelf denkt o nou dat is nieuw voor mezelf (S6, 6.17, 04.11.2010).”

Ook wordt er expliciet genoemd dat ze gericht zijn op het morele denken van de supervisor.

- “Nou ik heb er een antenne voor, laat ik het zo zeggen (S4, 4.30, 29.09.2010).”
- “Ik ben er erg op gericht om boven tafel te krijgen wat er onder tafel allemaal is. Zonder oordeel, maar het wel allemaal naast elkaar te leggen van oke dit is er aan de hand en waar zit jij nu? (S5, 5.34, 25.10.2010).”
- “Op goed en kwaad...ben ik niet heel erg op gericht geloof ik..of wel? Ik heb wel een behoorlijk helder plaatje voor mezelf waarvan ik vind dat een goede student cq hulpverlener aan moet voldoen. Als je dat een moreel kader noemt dan ben ik er behoorlijk op gericht (S5, 5.38, 25.10.2010).”
- “Ehm ja dat is denk ik een onbewuste bekwaamheid geworden, dat geeft me energie ik voel dat ook meteen. Van ehm zijn we over wezenlijke dingen bezig geweest? Ik vraag dat ook altijd aan de studenten. Hebben we de kern te pakken, zijn we over dat wat jou drijft bezig geweest? (S6, 6.26, 04.11.2010).”

Hier onder volgen een aantal voorbeelden en praktijkverhalen waarin supervisors aangeven dat ze ook naar het morele referentiekader vragen en soms ook doorvragen als de student er in eerste instantie niet op in gaat. Dit geeft ook aan dan de meeste van de geïnterviewde er in meer of mindere mate op gericht zijn om het morele kader bespreekbaar te maken in de supervisie.

- “Dat is een moeilijke...nou ik leg weleens voor van hoe, de studenten hebben natuurlijk ook vaak in het werkveld zelf komen ze al met dingen in aanraking waar ze vraagtekens bij zetten. Dus als ze dat niet doen dan reik ik ze soms aan van wat doe je dan als je met dit soort situaties in aanraking komt kijk je verder dan je neus lang is? wat is er gaande in de samenleving. Dus soms doe ik dat wel vooral bewust maken van vooral, bijvoorbeeld als christen ben je een minderheidsgroep realiseer je je dat en hoe verhoudt jij je tot je collega's die met andere morele kaders werken? (S2, 2.26, 27.09.2010).”
- “Ja ik heb niet direct voorbeelden maar ik weet wel dat het weleens gebeurt dat ik al ik een werkinbreng lees van tevoren dat ik daaraan de morele aspecten herken dat ik me ervan bewust ben van er zitten morele aspecten aan. En als ik me dat bewust ben kan ik dat ook ter sprake brengen in supervisie, maar dat hangt er dan vanaf ja wat de supervisor zelf wil met

dit verhaal hoe het gesprek precies gaat. Maar ik kan me bewust voornemen van dat wil ik aan de orde stellen. Of ik wil de supervisant ernaar vragen of hij zich bewust is van de morele aspecten die erin zitten (S1, 1.22, 24.09.2010).”

- “Als je echt heel expliciet voor jezelf zou gaan zeggen van het komende jaar ga ik gewoon in werkverhalen van supervisanten expliciet op zoek naar de morele vraag in hun verhaal dan denk ik dat het dan veel meer boven water zou komen (S1, 1.33, 24.09.2010).”
- “Nou sterker nou ik zo dat ook als ik een niet-christen was en ik zou met christelijke supervisanten te maken hebben zou ik dat ook vragen en als ik met niet-christenen te maken heb zou ik ook vragen van..dan mis je volgens mij een communicatiekanaal of een Adres. Nou dan kan ik dus niet naar dat adres vragen..dan zou ik kunnen vragen mis je dat? En dat zou ik dan denk ik ook doen..van mis je dan geen levensovertuiging zou ik dan vragen, maar iemand met een ander Godsbeeld een moslim bijvoorbeeld..zou ik ook rustig een keer vragen van op welke manier speelt voor jou God daar een rol in of Allah..dat zou ik wel vragen en de gemeenschap van de moskee en de imaat, waarbij ik dus probeer aan te sluiten bij de supervisant (S4, 4.19, 29.09.2010).”

Morele vragen in supervisie

Als het gaat om morele vragen in het supervisieproces, dan is het zich bewust worden van de eigen moraal van de supervisant in relatie tot de werkinbreng van belang. De meeste supervisors vinden dan ook dat werkgerelateerde morele vragen in supervisie aan de orde mogen komen.

- “Ja zeker. In supervisie zijn het doorgaans vragen waar je enige moeite mee hebt waar je meer zicht op wilt krijgen, van hoe kan je daarmee omgaan en hoe kijk ik er tegenaan en zeker als daar morele aspecten aan zitten kan ik me voorstellen dat dat een hele legitieme inbreng is (S1, 1.20, 24.09.2010).”
- “Ja absoluut ik vind dat werkgerelateerde morele vragen aan de orde kunnen komen! Sterker nog, ik vind dat het ook moet! Dat doe ik dus ook wel, dus als het alleen maar technisch gebracht wordt, vraag ik ook wel naar de zin ervan..(S4, 4.29, 29.09.2010).”
- “Soms wel ja dat je het nog problematiseert dat vind ik ook een van de taken als supervisor dat je soms de inbreng complexer maakt ook door vragen stellen en andere studenten daarop te laten reageren. Dat is ook de kracht van groepssupervisie (S2, 2.31, 27.09.2010).”

Thematiseren van morele vragen

Het vraagt ook professionaliteit van de supervisors om morele vragen als zodanig te herkennen en te thematiseren.

Door de meeste supervisors wordt dit ook gedaan. Als een aantal inbrengen op elkaar gaan lijken, proberen ze daar verdieping in te zoeken door het te thematiseren.

- “Nou ik zal niet zeggen dat het niet gebeurt, maar ik denk dat het lang niet altijd gelabeld wordt als van dit is nou een moreel aspect van het verhaal (S1, 1.27, 24.09.2010).”
- “Soms thematiseer ik het ook wel als zodanig. En zeker als een aantal inbrengen op elkaar gaan lijken: wat valt nu op aan de inbrengen die jij hebt gehad tot nu toe? En dan blijkt soms dat er steeds een probleem ligt met bijvoorbeeld met een visie van een kerk of gemeenschap of de visie van een evangelische gemeenschap op hulpverlening, de eigen ontwikkeling van de student plus een instelling die er weer heel anders naar kijkt (S5, 5.33, 25.10.2010).”
- “Dat gebeurt wel ja, ik kan niet zo 1,2,3 een voorbeeld noemen maar dat komt zeker voor ook wel in het begin van de supervisie is het voor de student lastig om gelijk al die morele laag te ontdekken in een vraag. Het is dan belangrijk om als supervisor niet tegelijk alles aan te pakken. Maar probeer ik te kijken hoe krijg ik dat een laagje dieper en als het echt

belangrijk is kom ik er nog wel een keer op terug. Zodat ik dan wel goed zicht krijg op wat dat betekent voor het handelen. Dat is denk ik van belang want veel dingen hebben met normen en waarden te maken (S3, 3.25, 28.09.2010).”

- “Maar over het algemeen probeer ik het te thematiseren en dat maakt dan al dat je een soort verdieping krijgt (S6, 6.29, 04.11.2010).”
- “Ja dan hoor je al thema’s en wat voor waarden komt dat dan vandaan..(S6, 6.30, 04.11.2010).”
- “Nou over het algemeen probeer ik ze heel snel in dat thematiseren te zeggen en ook hun reflectieverslagen te thematiseren, niet volgens een format want dan krijg je sociaal wenselijke antwoorden. Maar maak er je eigen thema’s van: wat zijn de rode draden? (S6, 6.31, 04.11.2010).”

De realiteit

Supervisors hebben aangegeven dat ze moraliteit belangrijk vinden, dat het zeker een plek in de supervisie mag hebben en de meeste zeggen er ook gericht op te zijn. In de interviews heb ik expliciet gevraagd naar voorbeelden uit de praktijk, om te zien of het ook werkelijk gebeurt.

Eigenlijk zouden we omtrent dit aspect ook supervisors moeten ondervragen. Dit gebeurt in een vervolgonderzoek. Op die manier kun je checken of dit ook zo beleefd wordt door de supervisors.

- “Een voorbeeld dat ik onlangs nog bij de hand had dat een supervisor het fout van zichzelf vind dat ie een hekel krijgt aan een heel lastige cliënt. Dan probeer ik hem duidelijk te maken: dat ik een norm die jij voor jezelf hanteert: ik mag niet een hekel hebben aan een cliënt of ik mag niet boos worden op een cliënt. Dat soort dingen (S1, 1.29, 24.09.2010).”
- “Ja dat gebeurt ook echt dat er morele vragen aan de orde komen, even kijken of ik daar een voorbeeld van heb. Kijk moraal heeft te maken met wat goed en kwaad is. dus daar komt natuurlijk van allerlei dingen aan de orde in supervisie van mag ik nu wel of niet er zijn collega’s die kletsen over iemand, hoe ga ik daarmee om? Dat roddelen komt weleens als thema naar voren. Ook komt weleens naar voren van hoe ga ik met de zondagsheiliging om in een instelling? Ja of nee. Dat zijn twee voorbeelden. Ook wel grenzen aangeven, hoe doe ik dat, dat kan ook wel een moreel thema zijn hoe je dat doet en zegt. Hoe ga ik om met mijn teamleider (S3, 3.22, 28.09.2010).”
- “Ja er gaat geen jaar voorbij bij mij in de supervisie of niet op enig moment, niet bij iedereen, altijd komt wel een keer of meerdere keren geloof aan de orde en ook morele vragen. Ook omdat ik vind dat..ja dat studenten zich moeten verzoenen met de immoraliteit van de samenleving..ja met de verlorenheid van de schepping ja (S4, 4.31, 29.09.2010).”
- “Ik had een keer iemand die prostituees moest helpen in een verblijfshuis, dus de hulpverlening was alleen maar onderdak bieden. Dan heb je echt het schuim van de natie voor je echt volstrekt verloren vervreemde kapotte vrouwen zeg maar die ook alles doen was verboden is. als je zonde wil zien dan moet je naar die vrouwen kijken, niet naar wat ze doen maar ook hoe ze kapot gemaakt zijn..dat is gewoon ellende wat je dan ziet. Daar sta ik dan ook wel bij stil van hoe is het voor jou om deze hopeloosheid te zien. Ik heb dan zelf een gevoel van, dat had ik in utrecht al toen ik daar woonde, alsof je een beetje in de hel kijkt, zo voelt dat voor mij. Nou dat thematiseer ik dan wel en wat is dan de zin van hulpverlening. maar dat vind ik wel heel..ja soms is het geef een beker water aan iemand dat is de essentie van hulpverlening en dan lepel ik ook rustig een Bijbeltekst op ja (S4, 4.32, 29.09.2010).”
- “Nou soms zijn het heel technische vragen van wat moet ik doen als..en soms zijn het meer emotievragen in het thema van ik vind het zo moeilijk om een cliënt los te laten waarvan ik weet dat hij het niet gaat redden..of het lijden van deze cliënt grijpt me en en daar lig

ik..maar dat is bijna een technische vraag van is het dan niet zondig of verkeerd dat ik er wakker van lig? Terwijl ik dat moreel thema dat je hiervan wakker ligt..het gaat me niet om het wakker liggen maar dat het je aantrekt...je hebt blijkbaar nog een ziel. Dus ik denk wel dat ik het vaak...nou een enkele keer maak ik wel mee een vraag van wat moet ik nu doen? Dat komt weleens voor..(S4, 4.34, 29.09.2010)."

- "Hoe moet ik omgaan met collega's die vinden dat abortus wel kan, roddelen nou dat komt eigenlijk in iedere supervisie wel aan de orde. Ik vind dat het niet kan maar ik ben maar stagiaire..(S5, 5.32, 25.10.2010)."
- "Ehm dat komt wel voor, maar om te zeggen hoe vaak is lastig zeg maar globaal 75% ziet daar ook na bespreking de morele lading onder en 25% over die 20 jaar gezien, sommigen willen echt op dat niveau van hoe doe ik het nou hoe pak ik het anders aan en dan is dat vaak reden om onvoldoende te geven omdat het voor mij een must is ook vanuit de nota je moet wel je passie en je visie onder woorden kunnen brengen (S6, 6.32, 04.11.2010)."
- "Nou soms zeggen ze nou het was wel zwaar of het wat wel diep maar over het algemeen zeggen ze van we leren er ontzettend veel van en nou dan is het natuurlijk goed (S6, 6.27, 04.11.2010)."
- "Nou dat laat ik dan wel een beetje open als zij andere thema's hebben waarvan ik denk nou die zijn ook wel op dat diepere niveau zeg maar dan is dat ook oke (S6, 6.51, 04.11.2010)."

Aanbevelingen voor een eventuele nascholing

De aanbevelingen die de verschillende supervisors doen ten aanzien van de genoten opleiding, zouden meegenomen kunnen worden in de overweging om een nascholing voor supervisors te ontwerpen.

Volgens Smeets (2007) zou deze nascholing idealiter drie invalshoeken moeten bevatten, namelijk:

- Aandacht voor bewustwording van de eigen morele ontwikkeling van de supervisor
- Initiatie of verdieping in de concepten en theorieën over morele ontwikkeling
- Methodische hantering van ethiek in supervisie

Deze drie invalshoeken worden ook aangestipt in de aanbevelingen die verschillende supervisors geven.

1. Aandacht voor bewustwording van de eigen morele ontwikkeling van de supervisor
 - “Mijn mening, eigenlijk vind ik dat ze daar meer aandacht moeten geven dat de persoon wat de rol is van een persoon, dat dat meespeelt en dat je je daar bewust van bent (S3, 3.21, 28.09.2010).”
2. Initiatie of verdieping in de concepten en theorieën over morele ontwikkeling
 - “Ja..nou ik zou een pleidooi willen voeren dat de supervisors ook met elkaar ze moeten sowieso als ze geregistreerd willen blijven intervisie houden, dit onderwerp steeds aankarten, zo van wees je bewust welke invloed je morele kader heeft op je handelen en blij je toetsen aan de Bijbel, durf je met andere woorden ook af te wijken van de gangbare supervisie literatuur daarover. Dat moet kunnen vind ik, het is ook een spannende die ik zeg. Dus je moet blijven nadenken over je eigen kader en je daarop laten bevragen en feedback op kunnen ontvangen als dat niet meer kan ben je uitgeleerd (S2, 2.26, 27.09.2010).”
 - “Ik pleit er wel voor dat het steeds thema van gesprek blijft binnen de intervisie (S2, 2.37, 27.09.2010).”
 - “Nou misschien dat ik me meer bewust ben van die vragen van studenten wat zit hier voor een moreel kader aanvast? Zit er iets onder? (S6, 6.55, 04.11.2010).”
 - “Verweven. Ja ik kan dat niet los zien. In de intervisie zou ik dat best eens daarover willen hebben. Ik denk dat wij het te weinig expliciet maken. Om daar eens over door te praten (S6, 6.49, 04.11.2010).”
3. Methodische hantering van ethiek in supervisie
 - “Ik vind moraliteit een op zichzelf staand iets. Dus ik had het ook nuttig gevonden om daarbij stil te staan. Hoe geef je als supervisor ruimte aan de morele dimensie van je werkinbreng of je reflectievraag (S4, 4.4, 29.09.2010).”
 - “Ik vind wel dat moraliteit als vraag, als thema meer aandacht verdient, moraal en levensbeschouwing, ze horen wel bij elkaar maar..ik vind ook dat in de hulpverlening en supervisie levensbeschouwing een plek moeten hebben dus die feedback zou ik ook wel aan mijn supervisor willen geven..die dan gelijk weer vraagt, hoe komt het dat jij dit wilt? (S4, 4.26, 29.09.2010).”
 - “Ja want ik geef samen met Gert al 2 of 3 jaar les over de deugden en mij helpen de deugden wel om in praktijken de morele thema's te ontdekken op een manier die niet zozeer een regelethiek is van wat mag wel wat mag niet..maar veel meer de vraag van wat is in deze situatie liefde moed rechtvaardigheid..ja hoe pas je dat toe.. ja al die deugdelijkheden en dat is veel meer een samen zoeken dat erwaer ik meer als een zoektocht..en vinden..ja want

zoeken..alsof er niets te vinden is maar je vind ook echt wat van wat wordt er in deze situatie van mij gevraagd. Dat liefde is in dit geval eh...nou bijvoorbeeld anticonceptiemiddelen aanbieden voor prostituees. Terwijl dat ja daar zit dan mijn eh..daar helpt die deugdethiek mij veel minder een regelethiek van he dat doe je toch niet op zondag..niet dat ik daar wat op tegen heb maar ik ben voor mezelf wel op zoek naar wat ik daar nou van vind die regelethiek en deugdethiek hoe zich die tot elkaar verhouden maar deugd vind ik voor de supervisie heel praktisch dus ik zou het wel heel nuttig vinden als supervisors hier bijvoorbeeld af en toe eens een paar colleges deugdethiek moesten volgen (S4, 4.42, 29.09.2010).”

Antwoord op de centrale vraag

Als ik nog een kijk naar de centrale vraag waarmee we dit onderzoek begonnen, wil ik proberen hier een antwoord op te geven. Dit antwoord zal niet eenduidig zijn omdat we met personen te maken hebben in dit onderzoek. Ze hebben ieder een eigen mening en die kan ik niet zomaar samenvoegen. Toch zal ik een antwoord geven dat gebaseerd is op de onderzoeksresultaten.

De centrale vraag waar het in dit onderzoek om ging was deze:

In hoeverre zijn de supervisors van de CHE zich bewust van hun morele referentiekader en in welke mate laten zij deze, bewust of onbewust, een rol spelen binnen supervisiepraktijk?

Een meerderheid van de geïnterviewde supervisors geeft aan zich bewust te zijn van het eigen morele referentiekader. Ze noemen echter niet expliciet hun waarden en normen.

Dat het belangrijk is om je als supervisor bewust te zijn van je eigen morele referentiekaders wordt door de meeste supervisors beaamt. In de praktijk luistert dit echter nauw.

Een meerderheid van de geïnterviewde supervisors geeft wel aan zich bewust te zijn van het eigen morele referentiekader. Ze noemen echter niet expliciet hun waarden en normen.

Ze zijn zich er over het algemeen in zoverre bewust van dat ze over bepaalde zaken een duidelijk moreel standpunt hebben en dat ook van zichzelf weten, maar geen van de supervisors vertelde een geheel kader waaraan hij refereerde. Wel noemen ze bijvoorbeeld als referentiekader hun christelijke levensbeschouwing, maar ook dat kan onderling verschillen.

Wat ik hier verder uit kan concluderen is dat de normen en waarden van de supervisors pas expliciet gemaakt worden in een bepaalde situatie. Wat opvalt is dat de supervisors hun morele kaders duidelijk maken aan de hand van een casus.

In welke mate zij hun morele referentiekader een rol laten spelen is ook in het onderzoek naar voren gekomen.

De supervisors geven aan dat ze soms toch teveel vanuit hun eigen kader naar een werkinbreng kijken en dit ook leidend laten zijn in de supervisie, meestal gebeurt dit onbewust en schrikken ze er zelf van. Ik kan dus stellen dat ze hun morele referentiekader soms onbewust een rol laten spelen. Wat daarmee samenhangt is dat er een spanning bestaat over het eigen morele referentiekader in de supervisie tussen enerzijds het morele referentiekader als gevaarlijke ballast en anderzijds een bewuste professionele hantering van de eigen morele uitgangspunten.

Er blijkt uit de interviews dat er een dunne grens is tussen openheid over het eigen morele referentiekader en beïnvloeding. Opvallend is dat vijf van de zes geïnterviewden weten dat ze beïnvloeden en dat ze daar ook niet bang voor zijn. Beïnvloeding wordt door hen niet als 'iets wat niet zou mogen', beschouwd. Op dat moment laten ze het dus bewust een rol spelen binnen supervisie.

In het interview heb ik gevraagd of je als supervisor je eigen morele referentiekader buiten beschouwing zou kunnen houden en moreel neutraal zou kunnen zijn.

Drie supervisors waren erg stellig in hun uitspraak dat je moreel niet neutraal kunt zijn.

Over een neutrale houding zijn de meningen netjes verdeeld. Drie supervisors zijn van mening dat je als supervisor geen neutrale houding kunt hebben.

Drie andere supervisors denken dat je je als supervisor wel moreel neutraal kunt opstellen tegenover de supervisant. Onder een moreel neutrale houding verstaan zij dan dat je niet sturend bent en je eigen morele referentiekader buiten schot houdt. Dan laat je het alleen aan de orde komen als de supervisant ernaar vraagt.

Welke plaats moraliteit in supervisie krijgt is besproken in de interviews.

Hierin kwam voornamelijk naar voren dat moraliteit in de supervisie aan de orde komt in de vorm van normen en waarden en achterliggende drijfveren van het handelen. De term 'waar komt het handelen vandaan' werd regelmatig genoemd en daarmee wordt vaak verwezen naar achterliggende normen en waarden.

De meeste supervisoren vinden dat werkgerelateerde morele vragen in supervisie aan de orde mogen komen.

Het vraagt ook professionaliteit van de supervisoren om morele vragen als zodanig te herkennen en te thematiseren. Door de meeste supervisoren wordt dit ook gedaan. Als een aantal in brengen op elkaar gaan lijken, proberen ze daar verdieping in te zoeken door het te thematiseren.

Supervisoren hebben aangegeven dat ze moraliteit belangrijk vinden, dat het zeker een plek in de supervisie mag hebben en de meeste zeggen er ook gericht op te zijn. In de interviews heb ik expliciet gevraagd naar voorbeelden uit de praktijk, om te zien of het ook werkelijk gebeurt.

Eigenlijk zouden we omtrent dit aspect ook supervisanten moeten ondervragen. Dit gebeurt in een vervolgonderzoek. Op die manier kun je checken of dit ook zo beleefd wordt door de supervisanten.